

Date: 7th July-2026

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MILLIY VA UMUMINSONIY
QADRIYATLARNING SHAKLLANISH JARAYONI

Axrorkujayeva Zuhraxon Sultonxon qizi

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Psixologiya mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

E-mail: zuhrakhadjaeva@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning shakllanish jarayoni psixologik-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Shaxs qadriyatlar tizimining poydevori aynan ilk bolalik davrida qo'yilishi, bu jarayonning bosqichliligi, undagi yetakchi omillar (oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti, ijtimoiy muhit) va samarali pedagogik vositalar (o'yin, og'zaki ijod, milliy an'analar, badiiy faoliyat) ko'rib chiqilgan. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro uyg'unligini ta'minlash zarurati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: qadriyat, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, maktabgacha yosh, ma'naviy-axloqiy tarbiya, shaxs, ijtimoiylashuv, o'yin faoliyati, "Ilk qadam" dasturi.

Kirish

Insonning ma'naviy qiyofasi, dunyoqarashi va xulq-atvor me'yorlari uning hayotidagi eng dastlabki yillarda - maktabgacha yoshda shakllana boshlaydi. Aynan shu davrda bola atrofdagi dunyoni hissiy idrok etish orqali yaxshilik va yomonlik, go'zallik va xunuklik, adolat va adolatsizlik haqidagi ilk tasavvurlarni egallaydi. Shu sababli qadriyatlar tizimining shakllanishi muammosi maktabgacha pedagogikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodda milliy o'zlikni anglash tuyg'usini umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'un holda tarbiyalash alohida ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasida ushbu vazifa davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan: "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-595, 2019-yil 16-dekabr) va "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi (2018) bolada barkamol shaxs sifatlarini, jumladan ma'naviy-axloqiy va madaniy kompetensiyalarni shakllantirishni asosiy maqsad qilib belgilaydi. Mazkur tezisda maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning shakllanish jarayoni, uning bosqichlari, omillari va pedagogik shart-sharoitlari ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism

1. Tushunchalarning mohiyati

Qadriyat - shaxs va jamiyat uchun ahamiyatli bo'lgan, faoliyat va xulq-atvorni yo'naltiruvchi g'oya, me'yor va idealni anglatadi. Pedagogik adabiyotda qadriyatlar shartli ravishda ikki guruhga ajratiladi:

- **Milliy qadriyatlar** - muayyan xalqning tarixi, tili, dini, urf-odatlar, an'analari, milliy o'yinlari, qahramonlik timsollari va ona-yurtga muhabbat tuyg'usini o'z

Date: 7th July-2026

ichiga oladi. Ular shaxsda milliy o'zlikni anglash va o'z xalqiga mansublik hissini shakllantiradi.

- **Umuminsoniy qadriyatlar** - barcha xalqlar uchun mushtarak bo'lgan insonparvarlik, mehr-oqibat, halollik, adolat, tinchlik, mehnatsevarlik, tabiat va inson hayotiga hurmat kabi tamoyillardir.

Bu ikki guruh bir-biriga zid emas, balki bir butunlikning tarkibiy qismlaridir: chinakam milliy tarbiya umuminsoniy qadriyatlarga zid kelmaydi, aksincha, ularni milliy zamin orqali bolaga yetkazadi.

2. Maktabgacha yoshning psixologik-pedagogik xususiyatlari

Qadriyatlarning aynan shu davrda samarali shakllanishini bir necha yosh xususiyatlari belgilaydi:

- **Hissiy idrokning ustunligi.** 3-7 yoshli bola dunyoni mantiqdan ko'ra his-tuyg'u orqali qabul qiladi, shu bois qadriyatlar unga quruq tushuncha sifatida emas, balki kechinma sifatida singdiriladi.

- **Taqlidchanlik.** Bola kattalar - ota-ona va tarbiyachining xulqini bevosita namuna sifatida o'zlashtiradi. Demak, qadriyat avvalo ko'rsatib, yashab o'rgatiladi.

- **O'yin - yetakchi faoliyat.** Bu yoshda bola ijtimoiy munosabatlar, rollar va axloqiy me'yorlarni asosan o'yin orqali o'zlashtiradi.

- **Tasavvur va xayolning jadal rivojlanishi.** Ertak, rivoyat va obrazli matnlar bolaning ichki olamiga chuqur ta'sir o'tkazadi.

3. Qadriyatlar shakllanishining bosqichliligi

Qadriyatlarni o'zlashtirish bir martalik hodisa emas, balki bosqichma-bosqich kechadigan jarayondir. Uni shartli ravishda quyidagicha tavsiflash mumkin:

1. **Hissiy-idrok bosqichi** - bola muayyan xatti-harakat yoki obrazga ijobiy/salbiy munosabat his etadi ("bu yaxshi", "bu chiroyli").

2. **Bilim-tasavvur bosqichi** - qadriyat haqida boshlang'ich tushuncha shakllanadi, bola uni nomlay oladi va izohlay boshlaydi.

3. **Xulqiy-amaliy bosqich** - qadriyat real xatti-harakatda namoyon bo'ladi: bola bo'lishadi, yordam beradi, kattalarni hurmat qiladi, mehnatga ishtiyoq bildiradi.

4. **Barqarorlashuv bosqichi** - qadriyat ichki ishonchga, odatga aylanadi va tashqi nazoratsiz ham amal qiladi.

4. Shakllantiruvchi asosiy omillar va vositalar

Oila - qadriyat tarbiyasining birlamchi va eng ta'sirchan muhiti. Oiladagi munosabatlar uslubi, kattalarga hurmat, milliy an'analarga rioya bolaning qadriyat tizimi uchun zamin yaratadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti (MTT) - tarbiyani tizimli, maqsadli va metodik asosda olib boradi. Bu yerda qo'llaniladigan samarali vositalar:

- **Og'zaki xalq ijodi** - ertaklar, maqollar, topishmoqlar, alla va qo'shiqlar orqali xalq donishmandligi va axloqiy me'yorlari bolaga tabiiy yo'l bilan yetkaziladi.

- **Milliy o'yinlar va xalq bayramlari** - Navro'z kabi an'analar orqali bola o'z madaniyatiga mansublikni his etadi.

Date: 7th July-2026

- **Rolli va syujetli o'yinlar** - bolada hamkorlik, mehr, adolat va mas'uliyat tuyg'ularini mashq qildiradi.

- **Badiiy faoliyat** (rasm, musiqa, raqs, applikatsiya) - go'zallikni his etish va estetik qadriyatlarni rivojlantiradi.

- **Tabiat bilan muloqot** - atrof-muhitga g'amxo'rlik, jonzotlarga mehr kabi umuminsoniy qadriyatlarni tarbiyalaydi.

Ijtimoiy muhit va vatandoshlik - yurt, mahalla, bayroq, milliy timsollarga oid boshlang'ich tasavvurlar bolada Vatanga muhabbatning ilk kurtaklarini paydo qiladi.

5. Pedagogik shart-sharoitlar

Qadriyatlarni samarali shakllantirish uchun quyidagi shartlarga rioya etish maqsadga muvofiq:

- tarbiyaning bola yoshiga mosligi va hissiy jozibadorligi;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'un birligini ta'minlash;
- oila va MTT o'rtasidagi hamkorlik (yagona talablar tizimi);
- tarbiyachi va ota-onaning shaxsiy namunasi;
- majburlash emas, balki ishontirish, rag'batlantirish va o'yin metodlaridan foydalanish.

Xulosa

Maktabgacha yosh - shaxs qadriyatlar tizimining poydevori qo'yiladigan hal qiluvchi davr. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning shakllanishi hissiy idrokdan boshlanib, bilim, xulqiy amaliyot va barqaror ishonch bosqichlari orqali kechadigan yaxlit jarayondir. Uning samaradorligi oila va maktabgacha ta'lim tashkilotining birgalikdagi, izchil va bolaning yosh xususiyatlariga mos faoliyatiga bevosita bog'liq. Eng muhimi - milliy o'zlikni anglashni umuminsoniy insonparvarlik qadriyatlari bilan uyg'unlashtirish, ya'ni o'z xalqini sevadigan, ayni paytda butun insoniyatga, tabiatga va yaxshilikka hurmat bilan qaraydigan barkamol shaxs poydevorini ilk bolalikdanoq shakllantirishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. - O'RQ-595, 2019-yil 16-dekabr. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
2. "Ilk qadam" - Maktabgacha ta'lim muassasasining Davlat o'quv dasturi. - Toshkent, 2018.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. - Toshkent: O'qituvchi.
4. Vygotskiy L.S. Bola psixologiyasi masalalari (Voprosy detskoy psixologii).
5. Piaget J. Bolaning axloqiy mulohazasi (The Moral Judgment of the Child).